

ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН

ИРГЭДЭЭС ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТАНД
ГАРГАСАН ӨРГӨДӨЛ, ГОМДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ

2018

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

ИРГЭДЭЭС ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТАНД ГАРГАСАН ӨРГӨДӨЛ, ГОМДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ¹

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн² Арван зургадугаар зүйлийн 12 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй. Төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэх үүрэгтэй” гэж заасан. Түүний дагуу Улсын Их Хурал /цаашид “УИХ” гэх/-аас 1995 онд “Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль”³ /цаашид “ИТБАТГӨГШТХ” гэх/-ийг баталсан. Хууль батлагдан хэрэгжиж буй 23 жилийн хугацаанд нийт 6 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

УИХ-ын 2016 оны 45 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн “Тогтвортой, хариуцлагатай улс төрийн соёлыг төлөвшүүлж, хүчтэй, чадамжтай, хууль дээдэлсэн төрт ёсыг бэхжүүлэх зарчмыг баримтална” хэмээх 5.1 дүгээр зүйлийн 5.1.20-д “Төрийн захиргааны албан тушаалтан иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч, шийдвэрлэх хугацааг хоёр дахин бууруулж, хөнгөн шуурхай болгоно” гэж тусгасан бөгөөд энэ дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээг УИХ-ын 2017 оны 11 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 144-т “ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах” гэж баталгаажуулсан байна.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн⁴ 12 дугаар зүйлийн 12.1.6 дахь хэсэгт заасныг удирдлага болгон Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын зургадугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал” /цаашид “аргачлал” гэх/-ыг баримтлан ИТБАТГӨГШТХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийлээ.

Үнэлгээний зорилт нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.1 дэх хэсэгт заасанчлан ИТБАТГӨГШТХ-ийн хэрэгжилтийн бодит байдалд дүн шинжилгээ хийж, гарч байгаа хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөлөл, цаашид тухайн хуулийг зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлоход оршино.

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох

ИТБАТГӨГШТХ нь 1995 оны 4 дүгээр сарын 17-ны өдөр батлагдан хэрэгжиж эхэлснээс хойш даруй 23 жилийн хугацаа өнгөрчээ. Энэ хугацаанд хуульд нийт 6 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон байх бөгөөд үнэлгээ хийх дараах шалтгаан байна гэж үзэв. Үүнд:

- Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.3 дахь хэсэгт “Энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө хийж болно” гэж заасан.

- УИХ-аас 2015 онд захиргааны үйл ажиллагааны материаллаг хууль болох

¹ Тус судалгааг Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, хууль зүйн доктор, дэд профессор П.Амаржаргал удирдан, эрдэм шинжилгээний ажилтан С.Цэрэндолгор гүйцэтгэв.

² Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (1992), №1

³ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (1995), №7

⁴ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2015), №25

Захиргааны ерөнхий хууль⁵ /цаашид “ЗЕХ” гэх/-ийг баталсан нь нийтийн эрх зүйн салбарын хувьд дэвшил авчрах томоохон алхам болсон. Иймд иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхдээ иргэдийн оролцоог хангах, хэрхэн шийдвэрлэх асуудлыг ЗЕХ-д нийцүүлэх шаардлага тавигдаж байна. Мөн Эрүүгийн хууль⁶ /цаашид “ЭХ” гэх/ болон Зөрчлийн тухай⁷ /цаашид “ЗтХ” гэх/ хуулиудын шинэчилсэн найруулгыг баталсантай холбогдуулан ИТБАТГӨГШТХ-д өөрчлөлт оруулсан ба тэрхүү өөрчлөлт нь практикт нийцэж байгаа эсэхийг судлах шаардлагатай.

- “Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн “Тогтвортой, хариуцлагатай улс төрийн соёлыг төлөвшүүлж, хүчтэй, чадамжтай, хууль дээдэлсэн төрт ёсыг бэхжүүлэх зарчмыг баримтална” хэмээх 5.1-ийн 5.1.20-д “Төрийн захиргааны албан тушаалтан иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч, шийдвэрлэх хугацааг хоёр дахин бууруулж, хөнгөн шуурхай болгоно” гэсний дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээг Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 144-т “ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах” гэж тодорхойлжээ.

Дээрх үндэслэл, шалтгааныг удирдлага болгон ИТБАТГӨГШТХ-д заасан өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх хугацааны зохицуулалт нь бодитой эсэх, хариу өгөхөд хангалттай хугацаа мөн эсэх, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт зааснаар хугацааг хоёр дахин бууруулах шаардлагатай эсэх зэрэг асуултад хариулт өгөх үүднээс энэхүү үнэлгээг хийлээ.

1.2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох

Үнэлгээний хүрээг тогтоохдоо хийх ажлын төлөвлөлт, зохион байгуулалт, хүний нөөц, цаг хугацаа, гарах зардлыг харгалзан үзсэн ба тус хуулийн зорилтыг хангахад чухал ач холбогдолтой, салбар эрх зүйн бусад хууль, онол, зарчимтай уялдуулах үүднээс шүүхийн практикт хэрэглэн хэрэг маргааныг шийдвэрлэхэд эргэлзээ, маргаантай асуудал үүсгэж буй зүйл, заалт, хэсгийг сонгон авсан болно. Үүнд:

Хүснэгт 1. Сонгосон зүйл, заалт

Д/д	Сонгосон зүйл, заалт	Агуулга
1	16 дугаар зүйл.Өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа	1.Өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногт багтаан шийдвэрлэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд уг хугацааг тухайн байгууллагын удирдах албан тушаалтан 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгаж болно. Хугацаа сунгасан тухай өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдэнэ. 2.Саналын шинжтэй өргөдлийн хариуг 90 хоногт багтаан өгнө.

1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох

Сонгож авсан зохицуулалттай холбогдуулан аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.4-т жагсаасан 6 шалгуур үзүүлэлтээс 3.4.5-д заасан “*практикт нийцэж байгаа байдал*” шалгуур үзүүлэлтийг сонгон авав.

Тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд ИТБАТГӨГШТХ-ийн холбогдох зохицуулалтын практикт хэрэгжиж байгаа байдал, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд гарч буй хүндрэл бэрхшээл, бусад хууль тогтоомжтой уялдах хийгээд зөрчилдөж буй асуудлын зааг, үр дагаврыг тодорхойлохыг зорилоо.

1.4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох

ИТБАТГӨГШТХ батлагдаж, хүчин төгөлдөр үйлчилснээс хойш даруй 23 жилийн

⁵ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2015), №28

⁶ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2016), №7

⁷ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2017), №24

хугацаа өнгөрч буй бөгөөд хуулийн хугацаатай холбоотой зохицуулалт буюу өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлээд хариу өгөх хугацааны асуудлыг тухайлан сонгож “байх ёстой ба одоо байгаа”, “тохиолдол судлах” гэсэн хэлбэрүүдийг үндэслэн харьцуулан үзсэн болно.

1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох

Судалгааны хүрээнд “практикт нийцэж байгаа байдал буюу хэрэгжих боломж” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг томьёолохдоо ИТБАТГӨГШТХ-д өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлээд хариу өгөх хугацааг 30, нэмж сунгах хугацааг мөн 30 хоног байхаар; саналын шинжтэй өргөдөлд хариу өгөх хугацааг 90 хоног байхаар тогтоосон нь бодитой эсэх, практикт хэрхэн хэрэгжиж байгаа болон эдгээр хоногууд нь өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхэд хангалттай хугацаа мөн эсэх, багасгах боломж байгаа эсэх зэрэг асуултад хариу өгөх замаар үнэлгээг хийв.

1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Судалгаатай холбоотой мэдээллийг аргачлалд заасан “бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах”, “холбогдох субъектээс судалгаа авах” гэсэн хоёр аргыг түлхүү ашиглаж, цуглуулав. Цуглуулсан мэдээллийг хэрэгжүүлэх үе шатанд дэлгэрэнгүй жагсаалаа.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

Үнэлгээг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын зургаадугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ыг баримтлан гүйцэтгэсэн бөгөөд дээр дурдсан хоёр аргын хүрээнд баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх, харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх, ярилцлагын арга зэрэг хууль зүйн судалгааны үндсэн арга зүйг ашигласан болно.

ИТБАТГӨГШТХ хэрэгжээд багагүй хугацаа өнгөрсөн атал тус хуульд хамаарах нэг сэдэвт бүтээл, судалгаа ховор байх бөгөөд хэдий тийм ч судалгаанд шаардлагатай мэдээллийг цуглуулахдаа холбогдох асуудлаар хуулийг батлахаас өмнө болон хэрэгжиж эхэлснээс хойш нийтлэгдсэн эрдэмтэн, судлаачдын илтгэл, өгүүлэл, судалгааны тайлан, гарын авлага хийгээд бусад эх сурвалжуудыг үндэслэв.

Нэг. Хууль тогтоомж /Он дарааллаар/

- Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (1992), №1;
- Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (1995), №7;
- Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2011), №26;
- Захиргааны ерөнхий хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2015), №28;
- Нийтийн сонсголын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2015), №29;
- Зөрчлийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2017), №24;
- Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2016), №7;
- УИХ-ын 2016 оны 45 дугаар тогтоол “Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”;
- УИХ-ын 2017 оны 11 дүгээр тогтоол “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”;
- ЗГ-ын 2005 оны 67 дугаар тогтоол “Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхтэй холбогдсон зарим арга хэмжээний тухай”;
- ЗГ-ын 2011 оны 132 дугаар тогтоолын хавсралт “Зарим төрлийн гэмт хэргийн хохирогчид төрөөс нөхөн төлбөр олгох журам”;
- ЗГ-ын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын зургаадугаар хавсралт “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”;

- Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны А/1086 дугаар захирамж “Нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтанд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай”;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2013 оны А/80 дугаар тушаал “Иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхэд хяналт тавих журам”;
- Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газрын даргын 2015 оны А/194 дүгээр тушаал “Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”;
- Биеийн тамир, спортын газрын даргын 2016 оны А/13 дугаар тушаал “Биеийн тамир, спортын газарт хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”.

Хоёр. Ном, гарын авлага, судалгааны тайлан /Үсгийн дарааллаар/

- Иргэдийн оролцоо төсөл. Ардчиллын хөгжил – Иргэний оролцоо ЭШБХ-ын эмхэтгэл. УБ., 2017 он;
- Нээлттэй нийгэм форум. Өргөдөл, гомдлоо хэрхэн гаргах вэ? /Иргэдэд зориулсан гарын авлага/. УБ., 2006 он;
- Одгэрэл.П. Захиргааны эрх зүйн ерөнхий анги, 3 дахь хэвлэлт. УБ., 2016 он;
- Совд.Г нар. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар. УБ., 2000 он;
- УИХ-ын Тамгын газар. Судалгааны эмхэтгэл, XV боть. УБ., 2013 он;
- УИХ-ын Тамгын газар. Судалгааны эмхэтгэл, XVII боть. УБ., 2014 он;
- 1924, 1940, 1960, 1992 оны Үндсэн хуулиуд. Ханнс-Зайделийн сан. УБ., 2007 он;
- Захиргааны ерөнхий хуулийн тайлбар. Ханнс-Зайделийн сан. УБ., 2017 он;
- ХЗЯ. Өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтэд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тайлан. УБ., 2015 он;
- Чимид.Б. Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, хоёр дахь хэвлэл. УБ., 2017 он.

Гурав. Илтгэл, өгүүлэл, мэдээлэл, лавлагаа /Үсгийн дарааллаар/

- Амаржаргал.П. “Бусад орнуудын парламент дахь өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн журам” (2013) УИХТГ, судалгааны эмхэтгэл: 328-334;
- Бямбажаргал.А. “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийн хэрэгжилт, шинжилгээ” (2017) Ардчиллын хөгжил – Иргэний оролцоо ЭШБХ-ын эмхэтгэл: 67-90;
- Оргилмаа.Р. “Иргэдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн эрх зүйн орчин, бусад орны туршлага” (2014) УИХТГ, судалгааны эмхэтгэл: 206-218.

Дөрөв. Цахим эх сурвалж

- “Check my service” – Иргэдээс Нийслэлийн захиргааны байгууллагуудад хандаж өргөдөл, гомдол гаргах цахим хэрэглүүр;
- <http://2012.parliament.mn/law/project/258/category/1> - Монгол Улсын Их Хурал, цахим хэлэлцүүлгийн хуудас /ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд холбогдох хавсралтууд/;
- <http://cabinet.gov.mn> - Монгол Улсын Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын албан ёсны цахим хуудас;
- <http://legalacts.ru> - ОХУ-ын хууль тогтоомжийн мэдээллийн цахим сан;
- <http://mojha.gov.mn/> - Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны албан ёсны цахим хуудас;
- <http://mpa.ub.gov.mn> – Нийслэлийн хот төлөвлөлт, ерөнхий төлөвлөгөөний газрын албан ёсны цахим хуудас;
- <http://ub1200.mn> – Иргэдээс Нийслэлийн захиргааны байгууллагуудад хандаж өргөдөл, гомдол гаргах цахим хуудас;

- <http://www.legalinfo.mn/> - Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем;
- <http://www.nicscommissioners.org> – Умард Ирландын Төрийн албаны зөвлөлийн албан ёсны цахим хуудас;
- <http://www.nli.gov.mn/> - Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн албан ёсны цахим хуудас;
- <https://www.gov.uk/> - ИБУИНВУ-ын Засгийн газрын албан ёсны цахим хуудас.

Тав. Ярилцлагын аргаар хийсэн судалгаа

Судалгааны хүрээнд ИТБАТГӨГШТХ-ийн дагуу өргөдөл, гомдол шийдвэрлэдэг байгууллагын төлөөлөл, эрдэмтэн судлаачтай уулзаж ярилцан, шаардлагатай мэдээллийг аман болон бичгийн хэлбэрээр авсан болно.

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

3.1. “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлсэн байдал

3.1.1. Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрх ба өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа нь практикт нийцэж байгаа эсэх:

16 дугаар зүйл.Өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа

1.Өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногт багтаан шийдвэрлэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд уг хугацааг тухайн байгууллагын удирдах албан тушаалтан 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгаж болно. Хугацаа сунгасан тухай өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдэнэ.

2.Саналын шинжтэй өргөдлийн хариуг 90 хоногт багтаан өгнө.

Үнэлгээ:

1.1. Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийн хуульд тусгагдсан байдал:

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийг Монгол Улс үе үеийн Үндсэн хуульдаа буюу 1940 оны Үндсэн хуулиас эхлэн тунхаглаж байсан.

Тухайлбал, 1940 оны Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс /цаашид “БНМАУ” гэх/-ын Үндсэн хуулийн “Ард иргэний үндсэн эрх ба үүргүүд” хэмээх Аравдугаар бүлгийн Наян гуравдугаар зүйлд “БНМАУ-ын иргэн хэн бүхэн засгийн байгууллагууд буюу эрх тушаал бүхий хүмүүсээс хууль бус ажил явууллагааг явуулбал тухайд гомдол мэдүүлгийг ам буюу бичгээр улсын зохих засаг захиргааны байгууллагууд хийгээд дээд эрхийг барих газар хүртэл чөлөөтэйгээр өгөх эрхтэй болно. Улсын бүх засаг захиргааны байгууллагууд ба эрх тушаал бүхий хүмүүсээс өргөдөл гомдлыг хянан үзэж, уг өргөдөл гомдол гаргагсдад зохих хариу шийдвэрийг заавал өгөх үүрэгтэй болно”⁸ гэж; 1960 оны БНМАУ-ын Үндсэн хуулийн “Иргэдийн үндсэн эрх ба түүнийг хангах баталгаа” хэмээх Долдугаар бүлгийн Наян тавдугаар зүйлд “БНМАУ-ын иргэд төрийн байгууллага ба албан тушаалтны хууль бус ажиллагаа, чирэгдэл, хүнд суртал гарсан тухай төрийн эрх барих байгууллага болоод захиргааны аль ч байгууллагад өргөдөл, гомдлоо амаар буюу бичгээр өгөх эрхтэй. Улсын байгууллага ба албан тушаалтнаас уул өргөдөл, гомдлыг дарагдуулалгүй хянан үзэж, хууль ёс зөрчсөн явдалд арга хэмжээ авч, өргөдөл, гомдлын нь хариуг өгөх үүрэгтэй”⁹ гэж тус тус хуульчилж байжээ. Гэсэн хэдий ч түүхэн эх сурвалжуудыг харахад тухайн үеийн төрийн тогтолцоо, нийгмийн байгууллаас хамааран энэ эрх нь “тунхаг”-ийн төдий байсан байна.

⁸ 1924, 1940, 1960, 1992 оны Үндсэн хуулиуд, Ханнс-Зайделийн сан, УБ., 2007 он, 49 дэх тал.

⁹ Мөн тэнд, 120 дахь тал.

1992 оны Монгол Улсын “шинэ” Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 12 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй. Төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэх үүрэгтэй” гэж заасан.

Шинэ Үндсэн хууль нь өмнөх Үндсэн хуулиуд шиг хүн амынхаа нэг хэсгийг анги, бүлэг, үзэл бодол, хөрөнгө чинээгээр нь ялгаварлан гадуурхаж эрхийг нь хасаад үлдэх хэсгийн эрхийг тунхагласан бус. Харин хүний ба иргэний эрх, эрх чөлөөг ардчилсан нийгэм, эрх зүйт төрийн мөн чанарт нийцүүлэн тодорхойлж, өргөн дэлгэр баталгаа тогтоосноороо чанарын ялгаатай гэж үзэх бүрэн үндэстэй.¹⁰ Энэ нь “... төр, иргэн хоёрын хоорондын харилцааны хэлбэр, журмыг тодорхой болгож байгаагаар онцлогтой юм”.¹¹

Нэг талаас иргэд төрийн байгууллага болон түүний албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, алдаа дутагдал, зөрчил гажуудлыг арилгах, нөгөө талаас өөрсдийн зөрчигдсөн эрхийг төрөөр хамгаалуулах, эцэст нь хууль ёс, нийгмийн дэг журмыг чандлан сахиулах олон талын ач холбогдолтой иргэн төр хоёрын харилцан тэгш эрх эдэлж, үүрэг хүлээх зарчмыг хангах нэг үндсэн хэрэгсэл¹² болох бөгөөд үүнээс үзвэл уг эрх нь Үндсэн хуульд заасан бусад үндсэн эрхээс томоохон ялгаатай. “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийн үндсэн зориулалт нь Үндсэн хуульд заасан бусад эрхийг эдлэх боломжийг бүрдүүлэх, процессын онцгой эрх болдог. ... Өөрөөр хэлбэл, уг эрх нь Үндсэн хуульд заасан бусад эрхүүдийг эдлэх хүрээнд өргөдөл гаргаж, тус эрхүүд зөрчигдсөн тохиолдолд гомдол гаргах байдлаар эдлэгдэх онцгой эрх болно. Энэхүү эрхийн бусад үндсэн эрхүүдээс ялгагдах онцлог нь бие даасан шинжтэй, дангаараа үл орших бөгөөд бусад эрхүүдийн суурь байж сая хэрэгжиж байдаг. Иймд тус эрх нь үндсэн эрх эдэлж болох субъектүүдийн хувьд амин чухал суурь процессын эрх”¹³ билээ.

Үндсэн хуульд заасан тус эрхийг баталгаажуулах үүднээс УИХ-аас 1995 оны 4 дүгээр сарын 17-ны өдөр ИТБАТГӨГШТХ-ийг баталсан бөгөөд төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах, түүнийг шийдвэрлэх үйл ажиллагааг энэ хуулиар зохицуулдаг болсоор өдгөө 23 жилийн нүүрийг үзжээ. Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шударга чанд, бүрэн гүйцэд, бүх талыг хамарч шалгалт хийсний эцэст эргэлзээ төрүүлэхгүйгээр тов тодорхой хариу өгсөн¹⁴ байх учиртай.

Мөн тийнхүү иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхэд тодорхой хугацаа байх нь зүй ёсны хэрэг юм. Учир нь ИТБАТГӨГШТХ-ийн 6, 7 дугаар зүйлд зааснаар иргэн нь гаргасан өргөдөл, гомдлынхоо хариуг авах эрхтэй, харин төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь өргөдөл, гомдолд үндэслэл бүхий хариу өгөх, хугацаанд нь барагдуулах, шийдвэрлэх үүрэгтэй юм. Түүнчлэн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа тогтоож өгч байгаа нь төрийн байгууллага, албан тушаалтан хүнд суртал гаргахгүй, үйл ажиллагаа нь олон нийтэд ил тод, чиг үүрэг нь тодорхой байхад оршино. Иймд хуулийн 16 дугаар зүйлд өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааг зохицуулсан.

¹⁰ Б.Чимид, Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, хоёр дахь хэвлэл, УБ., 2017 он, 193 дахь тал.

¹¹ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, УБ., 2009 он, 88 дахь тал.

¹² Г.Совд нар, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар, УБ., 2000 он, 108 дахь тал.

¹³ А.Бямбажаргал, “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийн хэрэгжилт, шинжилгээ” Ардчиллын хөгжил-Иргэний оролцоо, УБ., 2014 он, 68 дахь тал.

¹⁴ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, УБ., 2009 он, 89 дэх тал.

1.2. ИТБАТГӨГШТХ-ийн 16 дугаар зүйл буюу өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх ердийн хугацааны талаарх зохицуулалт:

Өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногт багтаан шийдвэрлэх ба шаардлагатай тохиолдолд тухайн байгууллагын удирдах албан тушаалтан 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгасан бол өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдэхээр хуульчилжээ.

Хуульд зааснаас үзвэл шийдвэрлэж хариу өгөх хугацаа нь тухайн өргөдөл, гомдлыг хүлээж авснаар тоологдож эхлэхээр байна. Өөрөөр хэлбэл, иргэний гаргасан өргөдөл, гомдлыг хүлээн авах учиртай этгээд хүлээн авснаар 30 хоногийн хугацаа тоологдож эхлэх ба хүлээж аваагүй байх үед хугацаа тоологдохгүй.

30 хоногт багтаан шийдвэрлэнэ гэдэг нь заавал тус хоногоор хязгаарлагдахгүй бөгөөд өргөдөл, гомдолд дурдсан асуудлыг шууд шийдвэрлэх боломжтой бол хуульд заасан хугацаа болохыг хүлээлгүйгээр зохих шийдвэрийг гаргаж шуурхай хариу өгнө.¹⁵

УИХ-аас 2015 онд захиргааны үйл ажиллагааны материаллаг хууль болох ЗЕХ-ийг баталсан нь тус салбарын хувьд томоохон дэвшил авчрах алхам болсон бөгөөд хуульд захиргааны үйл ажиллагааны үндсэн ба тусгай зарчмыг нэлээд тодорхой, нарийвчлан тусгасан.

ЗЕХ-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.2 дахь хэсэгт захиргааны үйл ажиллагааны тусгай зарчмыг зааж, мөн зүйлийн 4.2.2 дахь хэсэгт “шуурхай, тасралтгүй байх” зарчмыг хуульчилжээ. Захиргааны байгууллага, албан тушаалтан нь хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийн тулд эсхүл иргэн, хуулийн этгээдийн өргөдөлд үндэслэн үйл ажиллагаагаа явуулдаг.

Ингэхдээ шуурхай, тухайн үйл ажиллагааг хойшлуулахгүйгээр хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Хэдийгээр хуульд “... захиргааны шийдвэр гаргах, үйл ажиллагаа явуулах тодорхой хугацаа заасан хэдий ч аль болох шуурхай байхыг захиргааны байгууллага эрмэлзэнэ. Учир нь нийтийн эрх зүйн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг этгээдийн хувьд эдийн засгийн хэмнэлттэй үйл ажиллагаа явуулахыг зорих, нөгөө талаас хувь хүн, хуулийн этгээдэд хандсан асуудлыг хугацааны хувьд аль болох хурдан шийдвэрлэснээр ажиллагааны явц болон үүсэх үр нөлөө, үр дагавар эерэг байх”¹⁶ юм.

Гэхдээ шаардлагатай тохиолдолд 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгаж болохоор хуульд зохицуулсан ба сунгах шалтгаан нь зайлшгүй¹⁷ шинжтэй буюу тухайн өргөдөл, гомдолд дурдагдсан асуудлын талаар нэмэлт баримт, мэдээлэл цуглуулах, шаардлагатай ажиллагаа хийх зэрэг нөхцөл байдал үүссэн байвал сунгана. Хуульд хугацаа сунгаж болохоор зохицуулахдаа сунгалтын давтамжийн хязгаарлалтыг хуульчлаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн тус зохицуулалтыг үзвэл гагцхүү “... 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгаж болно” гэсэн байх тул 30 хүртэл хоногоор хэдэн ч удаа нэмж сунгаж болох мэт ойлгогдож байна.

Иймд практикт ИТБАТГӨГШТХ-ийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсэгт зааснаар тухайн байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтнаас өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журмыг батлахдаа сунгалтын хязгаарыг тогтоож байна. Тухайлбал, Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газрын даргын 2015 оны 6 дугаар сарын 8-ны өдрийн А/194 дүгээр тушаалын хавсралтаар баталсан “Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”¹⁸-ын дөрөвдүгээр

¹⁵ Нээлттэй нийгэм форум, Өргөдөл, гомдлоо хэрхэн гаргах вэ? /Иргэдэд зориулсан гарын авлага/, УБ., 2006 он, 36 дахь тал.

¹⁶ Захиргааны ерөнхий хуулийн тайлбар, Ханнс-Зайделийн сан, УБ., 2017 он, 51 дэх тал.

¹⁷ Мөн тэнд, 380 дахь тал.

¹⁸ Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газрын даргын 2015 оны А/194 дүгээр тушаал,

зүйлийн 4.1-д “Өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан өдрөөс хойш хуанлийн 30 хоногт багтаан шийдвэрлэх ба шаардлагатай тохиолдолд хугацааг Ерөнхий газар /дэд дарга/, орон нутаг дахь газар /тухайн газрын дарга/-т 30 хүртэл хоногоор 1 удаа сунгаж болно” гэжээ.

Гагцхүү хугацаа сунгасан тохиолдолд өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдэнэ. Гэвч ИТБАТГӨГШТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт мэдэгдэх тухай зохицуулахдаа “... мэдэгдэнэ” гэсэн үгээр хуульчилсан буюу угтаа бол энэ нь өргөдөл, гомдол гаргагчид заавал мэдэгдсэн байх утгатай заалт боловч “... нэмж сунгаж болно” гэдгийн адил заавал биелүүлэх шинжийг агуулахгүй байгаа нь энэхүү заалтын хүчийг сулруулж байна.

Хугацаа сунгасан талаар холбогдох этгээдэд мэдэгдэх нь захиргааны шийдвэр гаргах ажиллагаанд баримтлах гол зарчмын нэг болох “мэдэгдэх ба сонсгох” зарчимтай шууд хамааралтай. ЗЕХ-ийг шинэчлэн найруулахдаа 43 дугаар зүйлд “мэдэгдэх” зарчмыг хуульчилсан бөгөөд энэ нь нэг талаас өргөдөл, гомдлынхоо талаар хариу авах иргэний эрхийг хангах, нөгөө талаас өргөдөл, гомдолд дурдагдсан асуудал бүрийг хянан үзэж, үндэслэлтэй шийдвэрлэх үүргээ биелүүлэх боломжийг олгож буй хэрэг мөн. Өөрөөр хэлбэл, захиргааны байгууллагаас хандсан этгээддээ зохих ёсоор мэдэгдсэнээр¹⁹ захиргааны шийдвэр гаргах үйл ажиллагааг “... эрх зүйн хувьд бий болсонд”²⁰ тооцдог.

ИТБАТГӨГШТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт саналын шинжтэй өргөдлийн хариуг 90 хоногт багтаан өгөхөөр хуульчилсан байх бөгөөд мөн хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “санал” гэж төрийн ба нутгийн удирдлагын байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааг сайжруулах, шинэчлэх талаар гаргасан иргэний хүсэлтийг ойлгохоор заасан. Саналын шинжтэй өргөдлийг мөн дээр дурдсанчлан 90 хоногоор хязгаарлахгүй, “шуурхай, тасралтгүй байх” зарчмын дагуу аль болох боломжтой түргэн хугацаанд шийдвэрлэх учиртай.

1.1.2. Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 2. Хуульд заасан хугацааны зохицуулалт нь өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөхөд хангалттай хугацаа мөн эсэх:

Үнэлгээ:

2.1. Холбогдох зохицуулалт нь өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөхөд бодитой, хангалттай хугацаа мөн эсэх:

Үнэлгээний хүрээгээр сонгож авсан зохицуулалт дахь хугацаа нь өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөхөд хангалттай хугацаа мөн эсэхэд дүгнэлт өгөхийн тулд хуулийн үйлчлэлд хамаарах байгууллагуудын өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн тайлан, мэдээлэл болон холбогдох албан тушаалтантай хийсэн ярилцлага, иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авдаг цахим хэрэгсэл зэрэгт дүн шинжилгээ хийлээ.

ИТБАТГӨГШТХ-ийн дагуу Засгийн газраас “Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхтэй холбогдсон зарим арга хэмжээний тухай” 2005 оны 67 дугаар²¹ тогтоолыг баталсан бөгөөд өнөөдрийг хүртэл хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Тус тогтоолын 2 дахь хэсгийн “б”-д “Засгийн газарт иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлын агуулга, бүтэц, чиг хандлага, шийдвэрлэлтэд судалгаа хийж, тойм танилцуулга, мэдээлэл бэлтгэн ... нийтэд мэдээлж байсугай” гэжээ. Гэвч Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын албан ёсны цахим хуудас руу нэвтрэхэд тус хуудасны мэдээлэл 2016

<http://immigration.gov.mn/legal/2015-%D0%90194.pdf> (Сүүлд үзсэн 2018.11.29)

¹⁹ П.Одгэрэл, Захиргааны эрх зүйн ерөнхий анги, 3 дахь хэвлэлт, УБ., 2016 он, 202 дахь тал.

²⁰ Мөн тэнд.

²¹ ЗГ-ын 2005 оны 67 дугаар тогтоол “Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхтэй холбогдсон зарим арга хэмжээний тухай”, <https://www.legalinfo.mn/law/details/3022> (Сүүлд үзсэн: 2018.11.30)

оноос хойш шинэчлэгдээгүй²², өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн талаар мэдээлэл байхгүй байв.

Иймд дурдсан мэдээллийг нийтэд мэдээлсэн байгууллагууд болох салбарын зарим яам, Нийслэлийн зарим захиргааны байгууллагуудын тайлан, мэдээг үзсэн болно. Тухайлбал, Нийслэлийн хот төлөвлөлт, ерөнхий төлөвлөгөөний газар /цаашид “НХТЕТГ” гэх/, ХЗДХЯ, МУЕТГ-ын холбогдох албан тушаалтан, өргөдөл, гомдол хүлээн авах цахим хэрэгслийг тус тус авч үзэв.

а/ НХТЕТГ нь Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны “Нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтанд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай” А/1086 дугаар захирамжийг²³ өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгодог.

Тус байгууллагын 2017 оны бүтэн жилийн²⁴ болон 2018 оны III улирлын²⁵ тайлангаас үзвэл сүүлийн 5 жилийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн дундаж хугацаа нь 12²⁶ хоног байх бөгөөд хугацаа хоцроосон өргөдөл, гомдол байхгүй байна. Дундаж хугацааг дор хүснэгтээр үзүүлье.

Хүснэгт 2. НХТЕТГ-ын өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн хугацааны тайлан /сүүлийн 4 жил/

Өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн дундаж хугацаа	Он	2015	2016	2017	2018
	Хоног	15	10	12	10
Нийт дундаж хугацаа				12	

Дээрхээс үзвэл өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн дундаж хугацаа хуульд заасан хугацаанаас хоёр дахин бага буюу тус байгууллагын хувьд “шуурхай, тасралтгүй байх” зарчмыг ханган ажилласан гэж болохоор байна.

б/ Хууль зүйн яамнаас /тухайн үеийн нэршлээр/ 2015 онд Хууль зүйн яам болон Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг, байгууллагад иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтэд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тайланд дурдсанаар тухайн үеийн нийт 12 харьяа байгууллагад 44737 өргөдөл, гомдол ирүүлснээс хугацаа хоцроож шийдвэрлэсэн 15 өргөдөл, гомдол байгаа нь харьцангуй бага үзүүлэлт юм.

Тэрхүү хугацаа хоцроосон 15 өргөдөл, гомдлын 7 нь Тахарын ерөнхий газар /тухайн үеийн/ байх ба Засгийн газрын 11-11 төвөөс Тахарын алба руу шууд дамжуулдаг болсныг мэдээгүйгээс 5, албан хаагчийн буруутай үйлдлээс 2 өргөдөл, гомдлыг хугацаа хоцроосон бол 8 нь Хууль сахиулахын их сургуулийн шийдвэрлэлт бөгөөд иргэд холбогдох материалаа бүрдүүлж өгөөгүй, эргэж холбоо барих үед утсаа аваагүй гэх шалтгаанаар 2, элсэлтийн шалгалтын хугацаа хүлээж 3, албан хаагчийн буруутай үйлдлээс 2 өргөдөл, гомдлыг хугацаа хоцроож шийдвэрлэжээ.

в/ Судалгааны хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын ахлах референттэй гүйцэтгэвэл зохих чиг үүргүүдийнх нь нэг болох өргөдөл, гомдолд хариу өгөх, шийдвэрлэх чиг үүргийн талаар болон энэ хүрээнд тулгардаг асуудлын талаар богино ярилцлага хийсэн бөгөөд товч байдлаар дор тэмдэглэвэл:

²² Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын албан ёсны цахим хуудас - <http://cabinet.gov.mn> (Сүүлд үзсэн 2018.11.30)

²³ Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны А/1086 дугаар захирамж “Нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтанд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай” /Тус захирамжийг нийслэлийн хэмжээний бүх нутгийн захиргааны байгууллага мөрдөн ажиллана./

²⁴ НХТЕТГ-ын өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн 2017 оны тайлан, <http://mpa.ub.gov.mn/?p=1909> (Сүүлд үзсэн 2018.11.01)

²⁵ НХТЕТГ-ын өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн 2018 оны III улирлын тайлан, <http://mpa.ub.gov.mn/?p=3600> (Сүүлд үзсэн 2018.11.01)

²⁶ Дунджийг тооцоолоход 11.75 гарсан тул ийнхүү ойролцоо дүнг авав.

Иргэд өргөдөл, гомдол гаргах харьяаллаа сайн мэддэггүйгээс харьяаллын дагуу шилжүүлэх өргөдөл, гомдол цөөнгүй ирдэг. Түүнчлэн тодорхой албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэлээр ажлаа хүлээлгэж өгөхдөө ирсэн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлээгүй чигээр нь хүлээлгэдэг тул шинэ албан хаагч ажил хүлээлцэх хооронд өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлт хугацаа алддаг.

МУЕТГ-ын ахлах референттэй ярилцсан ярилцлагаас... 2018.11.27.

г/ Нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагууд нь www.ub1200.mn цахим хуудас болон тус хуудасны эрхээр нэвтэрдэг “Smart UB”, “Check my service” хэмээх ухаалаг утасны цахим хэрэглүүрээр иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч байна.

Эдгээрээс “Check my service” цахим хэрэглүүр дэх иргэдийн өргөдөл, гомдол олон нийтэд ил харагддаг бөгөөд өргөдөл, гомдол гаргасан болон шийдвэрлэсэн огноог мэдээлдгээрээ онцлог ажээ. Тэдгээрээс үзвэл гомдол шийдвэрлэсэн дундаж хугацааны дээд үзүүлэлт 70 хоног, доод хугацаа 2 хоног байна.

Дээрхийг дүгнэвээс, иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа нь асуудлын цар хүрээнээс хамаарч янз бүр байх боловч дийлэнх нь хугацаандаа шийдвэрлэгдэж байх бөгөөд хугацааны зохицуулалт нь бодитой, хариу өгөхөд хангалттай гэж үзэж болох юм.

1.1.3. Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 3. Өргөдөл, гомдлыг хугацаанд нь шийдвэрлээгүйн улмаас гарах үр дагавар буюу албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагын асуудал нь практикт нийцэж байгаа эсэх:

Үнэлгээ:

Хэдийгээр өмнөх хэсэгт дурдсанчлан өргөдөл, гомдол хугацаандаа шийдвэрлэгдэж байгаа боловч өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, холбогдох байгууллагуудын уялдаа холбоо муу байгаа нь ажиглагдсан. Тухайлбал, дээр дурдсан “Check my service” цахим хэрэглүүрт 2018 оны 8 дугаар сарын 16-ны өдөр халуун усны талаар гаргасан иргэний гомдолд “Өргөдөл, гомдлыг шийдсэн гэх боловч одоог хүртэл халуун ус ирээгүй байна” гэсэн байх бөгөөд 3 сарын хугацаа өнгөрсөн атал тус гомдол нь “судалж байгаа” төлөвт байв.

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг хуульд заасан хугацааны дотор шийдвэрлэх нь тодорхой эрх зүйн үр дагавар агуулдаг тул онцгой ач холбогдолтой заалт юм. Учир нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хугацаанд нь барагдуулах үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтан ИТБАТГӨГШТХ-ийн 21 дүгээр зүйлд заасан хариуцлага хүлээдэг. Иймд үнэлгээний хүрээгээр сонгож авсан заалт болон үүргийн зөрчил хоёр нь хоорондоо шууд хамааралтай байна.

ИТБАТГӨГШТХ дахь хариуцлагын талаар заасан 21 дүгээр зүйлд УИХ-аас ЭХ болон ЗтХ-ийн шинэчилсэн найруулгыг баталсантай холбогдуулан өөрчлөлт²⁷ оруулсан бөгөөд хуулийн бичвэр дараах байдлаар өөрчлөгдсөн:

²⁷ УИХ, “ИТБАТГӨГШТХ-д өөрчлөлт оруулах тухай” хууль (2015 оны 12 дугаар сарын 4-ний өдөр), <https://www.legalinfo.mn/additional/details/2446?lawid=294> (Сүүлд үзсэн 2018.11.15)

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хуулийн 21 дүгээр зүйл

Өөрчлөлт орохын өмнөх бичвэр

Өөрчлөлт орсны дараах бичвэр

21 дүгээр зүйл. Хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага

1. Энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2, 4, 6 дахь заалт, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэг, 12 дугаар зүйлийн 2, 5 дахь хэсэгт заасныг зөрчсөн бол сахилгын шийтгэлийг эрх бүхий албан тушаалтан, 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 5 дахь заалт, 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, 18 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасныг зөрчиж өргөдөл, гомдол гаргагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хохироосон нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол шүүгч 20000-50000 төгрөгөөр торгох шийтгэлийг ногдуулна.

2. Энэ хуулийн 8 дугаар зүйлийн заалтыг зөрчиж, бусдыг доромжилсон, гүтгэсэн, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан этгээдэд Иргэний хууль, Эрүүгийн хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

3. Хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр өргөдөл, гомдлыг хуульд заасан хугацаа хожимдуулан хариу өгсөн нь Төрийн албаны тухай хуулийн 26.1-д заасан хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл болно.

21 дүгээр зүйл. Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

1. Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

2. Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

Дээрхээс үзвэл, ЭХ болон ЗТХ-тай холбогдуулан өөрчлөлт оруулахаас өмнө иргэний өргөдөл, гомдлыг хугацаанд нь барагдуулаагүй албан тушаалтанд торгох шийтгэлийг шүүгч ногдуулахаар; сахилгын шийтгэлийг түүнийг удирддаг эрх бүхий албан тушаалтан ногдуулахаар тус тус хуульчилсан байжээ.

Харин өөрчлөлт орсноор ЭХ болон ЗТХ-ийг эш татан хуульчилсан байна. Үүний дагуу ЭХ болон ЗТХ-ийг үзвэл холбогдох зохицуулалт олсонгүй. Тодруулбал, ЗТХ-д өмнө нь салбарын хууль тогтоомжид байсан хариуцлагыг нэгтгэн хуульчилсан бөгөөд тус хуулийн тусгай ангид тухайн зөрчилд холбогдох хууль тогтоомжийг нэрлэн заасан. Гэтэл ИТБАТГӨГШТХ-ийг зөрчсөн талаарх зөрчил тусгагдаагүй буюу тус хуулийг эш татаагүй байна. Гагцхүү ЗТХ-ийн Арван тавдугаар бүлэгт “Төрийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааны эсрэг зөрчил”-ийг хуульчилсан байх бөгөөд мөн бүлэгт ИТБАТГӨГШТХ-тай холбогдох зохицуулалт хэлбэрийн болоод агуулгын хувьд байхгүй байна.

ЗТХ-иар захиргааны эрх зүйн зөрчил алга болж, ЗТХ-ийг ЭХ-ийн нэг хэсэг болгосон байна. Түүнчлэн 220, 230-аад хуульд байсан хариуцлагыг ЗӨВХӨН МЕХАНИКААР тусгасан нь хангалтгүй.

Академич С.Нарангэрэлтэй хийсэн ярилцлагын тэмдэглэлээс... 2018.11.19.

Ийнхүү ЗТХ-д салбарын хууль тогтоомжид байсан хариуцлагыг “механикаар” тусгаж, салбарын холбогдох хуулиудаас хариуцлагын хэсгийг “автоматаар” хасахдаа бүрэн нягтлаагүйгээс зарим хууль, тодруулбал, ИТБАТГӨГШТХ-ийн хариуцлагатай холбоотой хэсэг хуулийн зохицуулалтын гадна үлджээ. Энэ тохиолдолд өмнө нь шийдвэрлэж болоод байсан хариуцлагыг хэрхэн шийдвэрлэх талаар эргэлзээтэй асуудал урган гарч ирж байна.

1.1.4. Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 4. Хуульд заасан буюу өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааг багасгах шаардлага байгаа эсэх:

Үнэлгээ:

“Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн “Тогтвортой, хариуцлагатай улс төрийн соёлыг төлөвшүүлж, хүчтэй, чадамжтай, хууль дээдэлсэн төрт ёсыг бэхжүүлэх зарчмыг баримтална” хэмээх 5.1 дүгээр зүйлийн 5.1.20-д “Төрийн захиргааны албан тушаалтан иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч, шийдвэрлэх хугацааг хоёр дахин бууруулж, хөнгөн шуурхай болгоно” гэж заасан бөгөөд энэ дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээний хүрээнд “ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах”-аар тусгасан.

Тийнхүү Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт зааснаар хугацааг хоёр дахин бууруулах шаардлагатай эсэхэд дүгнэлт өгөх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна.

Өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааг багасгах асуудлыг өмнөх Засгийн газрын хүрээнд буюу 2012-2016 онд мөн хэлэлцэж байсан байна. Тодруулбал, 2013 онд “ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн төслийг²⁸ боловсруулсан байсан боловч батлагдаагүй байна. Тус төслийн танилцуулга²⁹ болон үзэл баримтлалыг³⁰ үзвэл холбогдох зохицуулалтын 1 дэх хэсэгт заасан 30 хоногийг “ажлын 14 хоног”, 2 дахь хэсэгт заасан 90 хоногийг “ажлын 45 хоног” байхаар тус тус боловсруулжээ.

Төслийн үзэл баримтлалын “Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага” хэмээх нэг дэх хэсэгт “... 2009 оноос хойш өнөөдрийг хүртэл хугацаанд иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргах өргөдөл гомдлын тоо даруй 2,2 дахин нэмэгдсэн ... байна. Ачаалал ийнхүү нэмэгдсэнтэй холбогдуулан өргөдөл гомдол шийдвэрлэлтийн хугацаа удааширч түүнийг даган төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, үйлчилгээ нь иргэдийн эрх ашигт нийцсэн бус эсрэгээрээ тэдний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учруулах хэмжээнд хүрээд байна. ... Тиймээс ... өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн хугацааг богиносгох, холбогдох ажилтны үүрэг хариуцлагыг илүү өндөрсгөх бодит шаардлага тулгараад байгааг харгалзан энэхүү хуулийн төслийг санаачлан боловсрууллаа”³¹ гэжээ. Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргах өргөдөл, гомдлын тоо нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор байгууллагын ачаалал нэмэгдсэн байтал ачааллыг бууруулах арга хэмжээ авахаас урьтаж шийдвэрлэлтийн хугацааг бууруулахаар үзэл баримтлалдаа тусгасан нь төдийлөн үндэслэлтэй биш юм.

Хугацааг бууруулах эсэх асуудлыг эцэслэн дүгнэхээс өмнө гадаадын хоёр орны өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн хугацааг цухас авч үзье. Гагцхүү энэ судалгааны хувьд гадаад улсын хүрээнд эрх зүйн бүл, тогтолцоог харгалзан үзсэнгүй. Учир нь төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрх нь эрх зүйн бүлээс үл хамаарах “нийтлэг” шинжтэй суурь үндсэн эрх юм. Түүнчлэн ингэхдээ монгол хэл дээр бэлэн байсан мэдээлэл буюу УИХ-ын Тамгын газраас холбогдох асуудлаар хийсэн мэдээлэл, лавлагааг ашиглах болон гадаад хэл (англи, орос) дээр буй шаардлагатай нэмэлт мэдээллийг орчуулах замаар товч байдлаар бэлтгэлээ.

²⁸ ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, 2013, <http://2012.parliament.mn/law/project/258/category/1> (Сүүлд үзсэн 2018.10.29)

²⁹ ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн танилцуулга, 2013, <http://2012.parliament.mn/files/download/51988> (Сүүлд үзсэн 2018.10.29)

³⁰ ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, 2013, <http://2012.parliament.mn/files/download/51989> (Сүүлд үзсэн 2018.10.29)

³¹ Мөн тэнд, 1-2 дахь тал.

а/ Оросын Холбооны Улс /ОХУ/:

ОХУ-д иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлтийг “ОХУ-ын иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг авч хэлэлцэх журмын тухай хууль”³² (О порядке рассмотрения обращений граждан Российской Федерации)-д зохицуулдаг бөгөөд өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх хугацааны зохицуулалт нь манай улсын зохицуулалттай төстэй.

Хуулийн 12 дугаар зүйлд өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх хугацааг хуульчилсан ба мөн зүйлийн 1 дэх хэсэгт “... өргөдлийг бүртгэж авснаас хойш 30 хоногийн дотор хэлэлцэн шийдвэрлэнэ”³³ гэжээ. Түүнчлэн сунгах хугацааг мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Энэ хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан шиг онцгой тохиолдлоос бусад тохиолдолд эрх бүхий этгээд тухайн өргөдлийг шийдвэрлэх хугацааг 30-аас дээшгүй хоногоор сунгана. Энэ тухайгаа өргөдөл гаргасан иргэнд мэдэгдэнэ”³⁴ гэсэн байна.

Тус хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан тохиолдол нь тусгай журмаар зохицуулсан төрийн буюу бусад нууцтай холбоотой мэдээллийг агуулсан өргөдөл, гомдлыг 15 хоногийн дотор хүргүүлэх шаардлага байгаа бүхий тохиолдол юм. Энэ мэтчилэн онцгой тохиолдлоос бусад тохиолдолд хугацааг 30-аас дээшгүй хоногоор сунгахаар байна.

б/ Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улс /ИБУИНВУ/:

ИБУИНВУ-ын хувьд иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг ажлын 15-20 өдөрт багтаан шийдвэрлэдэг. Хэрэв өргөдөлд дурдсан асуудлын талаар дэлгэрэнгүй судалгаа хийх шаардлагатай бөгөөд тогтоосон хугацаанд шийдвэрлэх боломжгүй бол энэ талаар гомдол гаргагчид мэдээлнэ. Иргэдээс төрийн үйлчилгээг сайжруулах талаар ирүүлсэн бүхий л саналыг хүлээн авч судлах ба боломжтойг хэрэгжүүлнэ. Хэрэв иргэний өргөдөлд дурдсан асуудлыг хүлээн авах боломжгүй бол юуны учир хүлээн авч шийдвэрлэх боломжгүй байгаа тухай хариу заавал мэдэгдэнэ.³⁵

Түүнчлэн тухайлан Умард Ирландын Төрийн албаны зөвлөл /Office of the Civil Service Commissioners - OSCS/-д иргэдээс төрийн албан хаагчийн үйл ажиллагааны талаар гаргах өргөдөл, гомдлын зохицуулалтыг авч үзэхэд Зөвлөл нь өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан тухайгаа ажлын 3 өдрийн дотор иргэнд хариу мэдэгдэж, ажлын 20 хоногийн дотор өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэдэг.³⁶

Гэхдээ шийдвэрлэж буй асуудлын цар хүрээнээс хамаарч шийдвэрлэх хугацаа янз бүр байх бөгөөд дундаж хугацаа нь ажлын 20 хоног³⁷ байдаг. Гагцхүү Монгол Улсын ИТБАТГӨГШТХ-ийн зохицуулалтаас ялгаатай нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан тухайгаа ажлын 3-5 өдрийн дотор иргэнд хариу мэдэгддэг байна.

Дээрхээс үзвэл, ОХУ болон ИБУИНВУ-ын өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн хугацааны дундаж нь ажлын 20 хоног байх бөгөөд энэ хэсгийг бэлтгэх явцад уншиж судалсан ХБНГУ, Австрали, Филиппин, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улс зэрэг

³² Федеральный закон от 02.05.2006 N 59-ФЗ (ред. от 27.11.2017) “О порядке рассмотрения обращений граждан Российской Федерации”, http://legalacts.ru/doc/59_FZ-o-porjadke-rassmotrenija-obrabenij-grazhdan-rossijskoj-federacii/ (Сүүлд үзсэн: 2018.11.28)

³³ Р.Оргилмаа, “Иргэдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн эрх зүйн орчин, бусад орны туршлага” УИХТГ-ын судалгааны эмхэтгэл XVII боть, УБ., 2014 он, 217 дахь тал.

³⁴ ОХУ-ын хууль тогтоомжийн мэдээллийн цахим сан - http://legalacts.ru/doc/59_FZ-o-porjadke-rassmotrenija-obrabenij-grazhdan-rossijskoj-federacii/ (Сүүлд үзсэн: 2018.11.28)

³⁵ Р.Оргилмаа, “Иргэдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн эрх зүйн орчин, бусад орны туршлага” УИХТГ-ын судалгааны эмхэтгэл XVII боть, УБ., 2014 он, 209 дэх тал.

³⁶ CSC-NI, Handling complaints, enquiries and complaints, Dec, 2012, p.6-7, http://www.nicscommissioners.org/wp-content/uploads/2013/01/PDF_HANDLING_COMMENTS_ENQUIRIES_AND_COMPLAINTS.PDF (Сүүлд үзсэн 2018.11.29)

³⁷ Complaints procedure - <https://www.gov.uk/government/organisations/cabinet-office/about/complaints-procedure> (Сүүлд үзсэн 2018.11.29)

орнуудад хугацаа мөн тийм байх боловч Монгол Улсын зохицуулалтаас ялгаатай нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсан тухайгаа тухайн иргэнд ажлын 2-5 өдрийн дотор заавал хариу мэдэгддэг. Ингэснээр иргэн өргөдөл, гомдлынхоо хариуг авах хугацааны хязгаарыг мэдэх, тогтоосон хугацааны дотор хариугаа аваагүй бол гомдол гаргах эрх нээгдэх боломжтой болох юм.

Дүгнэвээс, судалгааны тайланд үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон зохицуулалт буюу ИТБАТГӨГШТХ-ийн 16 дугаар зүйлд заасан “өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх” хугацаа нь практикт хангалттай хэрэгжиж байгаа, мөн хариу өгөхөд хангалттай хугацаа болох бөгөөд хэдийгээр бодит байдал дээр заасан хугацаанаас өмнө шийдвэрлэж буй ч үүнийг хоёр дахин бууруулж хуульчлах шаардлага бодитоор үүсээгүй байна. Харин үүнтэй холбоотой бусад буюу иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авснаа хариу мэдэгдэх, байгууллага хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэсний үндсэн дээр хугацааг бууруулах боломжтой.

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

4.1. Дүгнэлт

ИТБАТГӨГШТХ-ийн 16 дугаар зүйлд өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацаа тогтоож өгч байгаа нь төрийн байгууллага, албан тушаалтан хүнд суртал гаргахгүй, үйл ажиллагаа нь олон нийтэд ил тод, чиг үүрэг нь тодорхой байхад оршино. Энэхүү үнэлгээний тайлангийн хүрээнд тийнхүү хугацаатай холбогдох зохицуулалтыг сонгон авч үнэлсний үндсэн дээр дараах дүгнэлтэд хүрч байна. Үүнд:

1. Хуульд иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааг сунгаж болохоор зохицуулахдаа сунгалтын давтамжийн хязгаарлалтыг хуульчлаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн тус зохицуулалтыг үзвэл гагцхүү “... 30 хүртэл хоногоор нэмж сунгаж болно” гэсэн байх тул 30 хүртэл хоногоор хэдэн ч удаа нэмж сунгаж болох мэт ойлгогдож байна. Гагцхүү практикт зарим байгууллага хэм хэмжээний акт гаргахдаа сунгалтын хязгаарлалтыг тогтоож байна.

2. Өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх хугацааг сунгасан тохиолдолд өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдэх үүрэгтэй. Хугацаа сунгасан талаар холбогдох этгээдэд мэдэгдэх нь захиргааны шийдвэр гаргах ажиллагаанд баримтлах гол зарчмын нэг болох “мэдэгдэх ба сонсгох” зарчимтай шууд хамааралтай юм. Гэвч ИТБАТГӨГШТХ-д мэдэгдэх тухай зохицуулахдаа “... мэдэгдэнэ” гэсэн үгээр хуульчилсан буюу угтаа бол энэ нь өргөдөл, гомдол гаргагчид заавал мэдэгдсэн байх утгатай заалт боловч “... нэмж сунгаж болно” гэдгийн адил заавал биелүүлэх шинжийг агуулахгүй байгаа нь энэхүү заалтын хүчийг сулруулж байна.

3. Өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааны дундаж нь практикт 12 хоног байх бөгөөд хугацаа хоцроосон өргөдөл, гомдол харьцангуй цөөн байна. Өргөдөл, гомдлын хугацааг хэтрүүлж шийдвэрлэх нь дараах шалтгаантай гэж дүгнэж болно.

– Иргэд өргөдөл, гомдол гаргах харьяаллаа тодорхой мэддэггүйн улмаас харьяаллын бус байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргадаг бөгөөд ингэснээр байгууллага хооронд шилжүүлэх, өргөдөл, гомдол гаргагчтай эргэн холбогдох шаардлага ойрхон тулгарах зэргээр хугацаа алддаг. /Тухайлбал, ял эдэлж байгаа хүнд Өршөөл үзүүлэх тухай хуулиар өршөөл үзүүлж, Ерөнхийлөгчийн зарлигаар уучлал үзүүлдгийг ялгаж мэддэггүйгээс Ерөнхийлөгчид хандан “өршөөл үзүүлэх тухай” хууль гаргах өргөдөл бичдэг/;

– Захиргааны байгууллага хоорондын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагаа муу байдгаас зарим тохиолдолд байгууллагын чиг үүрэг, бүтцэд гарсан өөрчлөлтийг цаг

тухайд нь мэдээгүйн улмаас хугацаа хоцордог. Мөн өргөдөл, гомдолд дурдагдсан асуудлыг анхан шатны түвшинд шийдвэрлээд орхидог, шийдвэрийн хэрэгжилтэд тавих хяналт бараг байхгүйгээс гарах үр дагавар тодорхой бус, иргэний эрх ашиг, сонирхол хангагдахгүй үлддэг;

– Өргөдөл, гомдол гаргасан иргэд холбогдох материалаа бүрдүүлж өгөөгүй, эргээд холбоо барих гэхээр утсаа авдаггүй, холбогдох эх үүсвэрээ өөрчилсөн байдаг зэрэг иргэдээс өөрсдөөс хамаарах шалтгаан;

– Албан хаагчийн хариуцлагагүй байдлаас болох зэрэг шалтгаануудыг дурдаж болно.

4. Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг хуульд заасан хугацааны дотор шийдвэрлэх нь тодорхой эрх зүйн үр дагавар агуулдаг тул онцгой ач холбогдолтой заалт юм. Учир нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хугацаанд нь барагдуулах үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтан ИТБАТГӨГШТХ-ийн 21 дүгээр зүйлд заасан хариуцлага хүлээдэг.

Гэтэл УИХ-аас ЗТХ-ийн шинэчилсэн найруулгыг батлахдаа салбарын хуулиудад байсан хариуцлагыг нэгтгэн хуульчилсан бөгөөд ингэхдээ тэрхүү хуулиудын хариуцлагын хэсгийг хасаж, ЗТХ-д эш татах замаар зохицуулсан. Үүний дагуу ИТБАТГӨГШТХ-ийн холбогдох заалтад мөн адил өөрчлөлт оруулсан боловч ЗТХ-д тус хуулийг эш татаагүй, өргөдөл, гомдлыг хугацаа хоцроож шийдвэрлэсэн тохиолдолд хэрхэх талаар хэлбэр болон агуулгын хувьд зохицуулаагүй үлдээсэн нь шийдвэрлэх боломжтой байсан асуудлыг одоо хэрхэн шийдвэрлэх талаар эргэлзээ, тодорхойгүй байдлыг үүсгэж байна.

5. Өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааны зохицуулалт буюу “30”, “90” хоногууд нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөхөд бодитой бөгөөд хангалттай хугацаа гэж үзэх үндэслэлтэй. Түүнчлэн тус зохицуулалт нь практикт хэрэгжиж байгаа бөгөөд өнөөгийн манай практикт нийцэж болох зохицуулалт юм. Харин хугацаатай холбогдох өөр бусад хүчин зүйлүүд буюу дээр дурдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх шаардлага бодитоор тулгарч байх юм.

4.2. Зөвлөмж

Судалгааны хүрээнд хийсэн үнэлгээ, дүгнэлтийг үндэслэн дараах зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

- Өргөдөл, гомдолд хариу өгөх, шийдвэрлэх хугацааг нэмж сунгах асуудлын хязгаарыг тодорхой хуульчлаагүйгээс хэдэн ч удаа сунгаж болох мэт ойлгогдож байх бөгөөд ингэснээр зарим тохиолдолд иргэдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэгдэх хугацаа хойшлогдож болзошгүй асуудал байгаа бөгөөд практикт тухайн байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтнаас өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журмыг батлахдаа сунгалтын хязгаарыг тогтоож байх тул хугацаа сунгалтын асуудлыг хуулиар тодорхой зохицуулах /Тухайлбал, 1 удаа эсхүл 2 удаа зэргээр давтамжийн тоог тодорхой тогтоох/;

- Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авсны дараа 3-5 хоногийн дотор тухайн өргөдөл, гомдол гаргагчид мэдэгдсэнээр иргэн өргөдөл, гомдлынхоо хариуг авах хугацааны хязгаарыг мэдэх болон хугацаандаа өргөдөл, гомдлын хариуг аваагүй тохиолдолд дээд шатны захиргааны байгууллагад гомдол гаргах эрх нь нээгдэх тул өргөдөл, гомдол гаргагчийн эрх, ашгийг хангах үүднээс энэ асуудлыг хуульчлах;

- Өргөдөл, гомдлыг хугацаанд нь шийдвэрлэх буюу захиргааны байгууллагын “шуурхай, тасралтгүй байх” зарчмыг хангах үүднээс байгууллага хоорондын уялдаа холбоог сайжруулах, иргэдэд өргөдөл, гомдол гаргах харьяаллын талаар үнэн зөв мэдээллийг сурталчлан таниулах;

- Хугацааг хэтрүүлсний улмаас албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагын асуудлыг ЭХ болон ЗтХ-д тодорхой тусгах зэрэг шаардлага байгааг анхааран үзэх учиртай.

Өөрөөр хэлбэл, өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөх хугацааны одоогийн зохицуулалт нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх, хариу өгөхөд бодитой бөгөөд хангалттай хугацаа төдийгүй өнөөгийн практикт нийцэж байх тул хугацаанд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй. Гагцхүү түүнтэй холбоотой дээр дурдсан бусад хүчин зүйлүүдийг шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

НОМ ЗҮЙ

НЭГ. ХУУЛЬ ТОГТООМЖ /Он дарааллаар/

- Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (1992), №1
- Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (1995), №7
- Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2011), №26
- Захиргааны ерөнхий хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2015), №28
- Нийтийн сонсголын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2015), №29
- Зөрчлийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2017), №24
- Эрүүгийн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхтгэл (2016), №7
- УИХ-ын 2016 оны 45 дугаар тогтоол “Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”
- УИХ-ын 2017 оны 11 дүгээр тогтоол “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2020 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”
- ЗГ-ын 2005 оны 67 дугаар тогтоол “Иргэдийн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхтэй холбогдсон зарим арга хэмжээний тухай”
- ЗГ-ын 2011 оны 132 дугаар тогтоолын хавсралт “Зарим төрлийн гэмт хэргийн хохирогчид төрөөс нөхөн төлбөр олгох журам”
- ЗГ-ын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын зургаадугаар хавсралт “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”
- Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны А/1086 дугаар захирамж “Нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтанд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай”
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2013 оны А/80 дугаар тушаал “Иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэхэд хяналт тавих журам”
- Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газрын даргын 2015 оны А/194 дүгээр тушаал “Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”
- Биеийн тамир, спортын газрын даргын 2016 оны А/13 дугаар тушаал “Биеийн тамир, спортын газарт хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”

Хоёр. Ном, гарын авлага, судалгааны тайлан /Үсгийн дарааллаар/

- Иргэдийн оролцоо төсөл. Ардчиллын хөгжил – Иргэний оролцоо ЭШБХ-ын эмхэтгэл. УБ., 2017 он
- Нээлттэй нийгэм форум. Өргөдөл, гомдлоо хэрхэн гаргах вэ? /Иргэдэд зориулсан гарын авлага/. УБ., 2006 он

- Одгэрэл.П. Захиргааны эрх зүйн ерөнхий анги, 3 дахь хэвлэлт. УБ., 2016 он
- Совд.Г нар. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар. УБ., 2000 он
- УИХ-ын Тамгын газар. Судалгааны эмхэтгэл, XV боть. УБ., 2013 он
- УИХ-ын Тамгын газар. Судалгааны эмхэтгэл, XVII боть. УБ., 2014 он
- 1924, 1940, 1960, 1992 оны Үндсэн хуулиуд. Ханнс-Зайделийн сан. УБ.,

2007 он

- Захиргааны ерөнхий хуулийн тайлбар. Ханнс-Зайделийн сан. УБ., 2017 он
- ХЗЯ. Өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтэд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тайлан. УБ., 2015 он

- Чимид.Б. Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, хоёр дахь хэвлэл. УБ., 2017 он

Гурав. Илтгэл, өгүүлэл, мэдээлэл, лавлагаа /Үсгийн дарааллаар/

- Амаржаргал.П. “Бусад орнуудын парламент дахь өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн журам” (2013) УИХТГ, судалгааны эмхэтгэл: 328-334
- Бямбажаргал.А. “Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхийн хэрэгжилт, шинжилгээ” (2017) Ардчиллын хөгжил – Иргэний оролцоо ЭШБХ-ын эмхэтгэл: 67-90

- Оргилмаа.Р. “Иргэдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн эрх зүйн орчин, бусад орны туршлага” (2014) УИХТГ, судалгааны эмхэтгэл: 206-218

Дөрөв. Цахим эх сурвалж

- “Check my service” – Иргэдээс Нийслэлийн захиргааны байгууллагуудад хандаж өргөдөл, гомдол гаргах цахим хэрэглүүр

- <http://2012.parliament.mn/law/project/258/category/1> - Монгол Улсын Их Хурал, цахим хэлэлцүүлгийн хуудас /ИТБАТГӨГШТХ-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд холбогдох хавсралтууд/

- <http://cabinet.gov.mn> - Монгол Улсын Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын албан ёсны цахим хуудас

- <http://legalacts.ru> - ОХУ-ын хууль тогтоомжийн мэдээллийн цахим сан

- <http://mojha.gov.mn/> - Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны албан ёсны цахим хуудас

- <http://mpa.ub.gov.mn> – Нийслэлийн хот төлөвлөлт, ерөнхий төлөвлөгөөний газрын албан ёсны цахим хуудас

- <http://ub1200.mn> – Иргэдээс Нийслэлийн захиргааны байгууллагуудад хандаж өргөдөл, гомдол гаргах цахим хуудас

- <http://www.legalinfo.mn/> - Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем

- <http://www.nicscommissioners.org> – Умард Ирландын Төрийн албаны зөвлөлийн албан ёсны цахим хуудас

- <http://www.nli.gov.mn/> - Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн албан ёсны цахим хуудас

- <https://www.gov.uk/> - ИБУИНВУ-ын Засгийн газрын албан ёсны цахим хуудас

---o0o---